

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ПЕТРИЧКО Михайло Васильович

**Доходи домогосподарств в Україні: склад, динаміка
та резерви зростання /**
**Household income in Ukraine: composition, dynamics
and growth potential**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФм-21
М. В. Петричко

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, С. Л. Коваль

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" ___ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	7
1.1. Теоретичні підходи до розуміння сутності та ролі доходів домогосподарств.....	7
1.2. Чинники, що визначають процес формування доходів домогосподарств....	15
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ УКРАЇНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	23
2.1. Моніторинг змін у структурі, складі та розвитку доходів домогосподарств України.....	23
2.2. Аналіз заробітної плати як ключового джерела фінансових надходжень для українських домогосподарств.....	31
2.3. Оцінка державних соціальних виплат та інших надходжень у забезпеченні доходів населення	37
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ДОХОДНОЇ БАЗИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	49
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Доходи домогосподарств є ключовим елементом соціально-економічного розвитку, адже вони визначають рівень добробуту населення, купівельну спроможність, характер споживчої поведінки та можливості для формування заощаджень. Саме від динаміки та структури доходів залежить здатність суспільства забезпечувати стабільний внутрішній попит, який виступає основою економічного зростання. У сучасних умовах домогосподарства перебувають під впливом значної кількості внутрішніх й зовнішніх факторів: коливань на ринку праці, змін у податковій системі, рівня інфляції, цифровізації економічних процесів та трансформації моделей зайнятості. Це зумовлює потребу у всебічному аналізі джерел формування доходів, тенденцій їх розвитку, інституційних передумов та соціально-економічних наслідків їх зміни.

У науковому осмисленні доходів домогосподарств важливим є виявлення закономірностей їх формування, чинників впливу та очікуваних тенденцій розвитку. Це дає можливість оцінити не лише економічний потенціал суспільства, а й рівень соціальної справедливості та ефективність перерозподільчих механізмів. Опрацювання теоретичних основ та оцінка практики функціонування системи доходів населення має значення для формування обґрунтованих рішень у сфері державного регулювання, соціального захисту та стимулювання економічної активності. Хочемо відмітити наукові напрацювання у цій сфері: І. Андрейцевої, О. Булавинця, В. Горина, Т. Кізими, С. Коваль, В. Кочорби, Г. Коцюрубенко, В. Омельчук, І. Сидор, А. Сидорчука, Т. Смовженко, С. Панчишина, О. Піжук, М. Швайко. Дослідження доходів домогосподарств є важливим інструментом для розуміння сучасної соціально-економічної дійсності та визначення напрямів підвищення добробуту населення в довгостроковій перспективі.

Метою кваліфікаційного дослідження є всебічний аналіз теоретичних підходів до формування доходів домогосподарств, оцінювання їхнього складу

та структурних змін упродовж досліджуваного періоду, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення рівня доходів населення.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено й послідовно реалізовано такі наукові завдання:

- розкрити економічну природу та роль доходів домогосподарств;
- виявити й охарактеризувати чинники, що впливають на процес їх формування;
- дослідити динаміку обсягів та особливості структури доходів українських домогосподарств;
- з'ясувати значення заробітної плати як ключового джерела формування доходів;
- проаналізувати рівень соціальних трансфертів та інших надходжень у структурі доходів населення;
- окреслити можливості та перспективні напрями зростання доходів домогосподарств України.

Об'єктом дослідження є доходи домогосподарства.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади формування доходів домогосподарств.

Методологічною основою дослідження слугує комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують всебічне вивчення економічних процесів, пов'язаних із формуванням доходів домогосподарств. У ході роботи були використані логічний метод (для розкриття економічної природи доходів та визначення їх функціонального призначення), системний підхід і метод наукової абстракції (з метою виокремлення характерних рис доходів домогосподарств), узагальнення та систематизація (під час визначення їх особливостей), а також методи аналізу й порівняння (для дослідження змін у складі та структурі доходів у часовому вимірі). Табличний і графічний методи застосовано для візуалізації аналітичних результатів та побудови відповідних структурно-динамічних моделей.

Теоретико-інформаційну базу роботи становлять наукові монографії, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України, результати опитування ОЕСД та Міжнародної організації з міграції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у проведенні комплексного аналізу трансформації доходів домогосподарств України під впливом повномасштабної війни, що дало змогу виявити нові тенденції та особливості їх формування в кризових умовах.

Практичне значення дослідження зумовлене можливістю використання його результатів для обґрунтування напрямів підтримки ветеранського підприємництва. Зокрема, наголошено на доцільності розвитку грантових програм, спрощенні доступу до фінансування та створенні сприятливих умов для започаткування власної справи ветеранами.

Апробація результатів здійснювалася через публікацію основних положень і висновків дослідження у фахових збірниках «Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових викликів» [47] (травень 2025 р.) та «Фінансове забезпечення сталого розвитку»[48] (листопад 2025 р.).

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 58 сторінок і містить 10 рисунків та 8 таблиць. Бібліографічний список налічує 48 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1. Теоретичні підходи до розуміння сутності та ролі доходів домогосподарств

Домогосподарство є первинною ланкою в соціально-економічній системі, яка безпосередньо впливає на якість життя своїх членів. Воно є центром, де концентруються фінансові рішення та формується споживча поведінка. Саме воно визначає характер участі індивідів у економічних процесах, поєднуючи виробничі, розподільчі та споживчі функції. У цьому контексті доходи домогосподарств виступають центральним елементом їхньої діяльності, адже забезпечують матеріальну основу для задоволення повсякденних потреб, планування витрат і формування заощаджень. Розуміння природи та призначення доходів дозволяє глибше оцінити економічну стійкість домогосподарств і виявити чинники, що визначають рівень їх добробуту.

Критичний огляд чинних концепцій поняття «доходи домогосподарств» засвідчив відсутність уніфікованого погляду на його визначення. Науковці пропонують різноманітні інтерпретації цієї категорії, що пояснюється її багатоаспектністю та глибинною внутрішньою сутністю.

Так, О. Піжук вбачає у доходах «основне джерело забезпечення матеріальних і нематеріальних потреб для розвитку особистості, а також головне джерело купівельної спроможності» [1, с. 154].

А. Сидорчук тлумачить доходи домогосподарств як окрему складову їх фінансової діяльності [2, с. 21].

На визначальну роль доходів вказує С. Коваль, на думку якої доходи домогосподарств, що їх отримують у процесі життєдіяльності «є основою для характеристики рівня життя населення в Україні» [3, с. 91].

Трактуючи доходи домогосподарств, С. Панчишин застосовує два підходи: рух грошових коштів або «грошових потоків» та складові елементи: «потік заробітної плати, дивідендів, відсотків, інших грошових надходжень, котрі отримує особа чи країна упродовж певного періоду часу (переважно року)» [4, с. 552].

Т. Кізіма пропонує не обмежувати доходи домогосподарств лише їх грошовими формами, а обов'язково включаючи до них натуральні доходи. Дослідниця застосовує до доходів домогосподарств матеріально-речовий метод класифікації, який охоплює як фінансові (грошові), так і натуральні (негрошові) доходи [5, с. 141] (рис. 1.1).

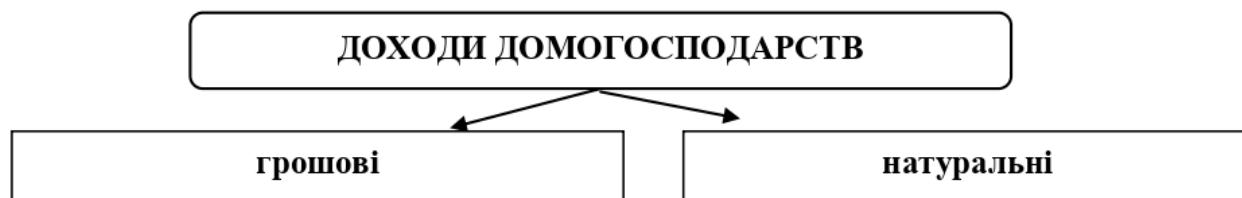

Рис. 1.1. Склад доходів домогосподарств (за Т. Кізімою)

Примітка. Узагальнено та складено автором за [5, с. 141]

Негрошові (або натуральні) доходи домогосподарств охоплюють широкий спектр надходжень, які не мають прямої грошової форми, але суттєво підвищують рівень їхнього добробуту.

По-перше, сюди відноситься продукція, вироблена в особистому підсобному господарстві, яка не призначена для продажу, а повністю використовується членами домогосподарства для власного споживання. Це може бути сільськогосподарська продукція, заготовки чи продукти тваринництва.

По-друге, до цієї категорії включаються різноманітні соціальні трансферти в натуральній формі. Це можуть бути безоплатні послуги, надані закладами соціальної сфери (наприклад, освіта, охорона здоров'я, якщо вони безкоштовні для отримувача).

Крім того, негрошові (натуральні) доходи охоплюють допомогу, отриману від:

- державних органів (безкоштовні ліки, шкільне харчування);
- громадських чи благодійних організацій (наприклад, одяг, продукти харчування, тимчасове житло);
- інших домогосподарств або приватних осіб (наприклад, подарунки чи допомога у вигляді товарів/послуг)

Таким чином, натуральні доходи представляють собою важливий елемент доходів домогосподарств, який, хоча й не відображається у фінансових потоках, забезпечує пряме задоволення життєво важливих потреб домогосподарства.

Особливої уваги заслуговує визначення, запропоноване Т. Смовженко: «доходи домогосподарства – це сукупний обсяг надходжень (як у грошовій формі, так і у вигляді матеріальних цінностей), які сім'я отримує протягом певного облікового періоду (наприклад, тижня, місяця, кварталу або року)» [6, с. 124]. Таке трактування підкреслює комплексний характер доходу, що включає не лише кошти, а й натуральні блага.

Сучасні науковці підкреслюють нерозривний зв'язок між рівнем доходів населення та загальною якістю їхнього життя (добробутом). Ця теза є ключовою у багатьох економічних дослідженнях. Наприклад, І. Андрейцева рішуче підтримує ідею тісної кореляції між цими показниками. Вона стверджує, що за схожих регіональних умов, низький рівень доходів неминує призводить до погіршення якості життя. Це проявляється через низку негативних наслідків:

- обмежені доходи змушують домогосподарства скорочувати витрати до базового мінімуму;
- відбувається падіння рівня освіти та скорочення очікуваної тривалості життя;
- низькі доходи негативно впливають на якість та продуктивність праці населення, що створює замкнене коло бідності [7].

Таку позицію підтримують О. Полуяктова та Т. Матюк, які вважають «доходи людей закономірним підсумком раніше прийнятих рішень, а рішення, зі свого боку, базуються на рівні освіченості, професійній підготовці, здоров'ї» [8, с. 16].

М. Швайко також акцентує увагу на цьому детермінуючому чиннику, стверджуючи, що саме обсяг (величина) доходів домогосподарства є вирішальним критерієм, який безпосередньо формує та визначає рівень його життя [9, с. 48]. Іншими словами, фінансові надходження є прямим мірилом добробуту родини. Вчені дійшли до думки, що доходи є критично важливим економічним регулятором, який не тільки забезпечує існування родини, але й визначає соціальну траєкторію та життєві можливості її членів.

Автори підручника «Фінанси» висловлюють відмінну від попередніх точку зору, фокусуючи увагу на макроекономічних процесах: «доходи домогосподарств – це сукупність усіх матеріальних, грошових та інших благ, які надходять у їхнє володіння як прямий наслідок розподільних та перерозподільних механізмів валового внутрішнього продукту країни» [10, с. 353]. Це визначення підкреслює, що джерелом доходу є не лише особиста діяльність (наприклад, заробітна плата), але й економічний результат держави (ВВП).

Макроекономічний підхід до тлумачення доходів домогосподарств застосовано С. Каламбет. Вчена визначає їх, виходячи із джерел формування – «це витрати підприємств та держави» [11, с. 35].

В. Омельчук розглядає доходи домогосподарств не просто як економічний показник, а як ключовий механізм для досягнення стратегічних соціально-економічних цілей [12, с. 8]. На її думку, адекватний рівень фінансових надходжень у родини створює необхідні передумови для комплексного суспільного розвитку. Цей вплив реалізується через три основні взаємопов'язані аспекти. По-перш, зростання доходів громадян напряду покращує їхній доступ до якісних товарів, послуг (освіти, медицини) та житла, що піднімає загальний рівень задоволеності та якості життя суспільства в

цілому. По-друге, розподіл доходів, який є більш справедливим і рівномірним, зменшує економічну нерівність між різними соціальними групами. Це сприяє соціальній стабільності та зміцненню суспільної єдності. По-третє, отримуючи доходи, домогосподарства мають можливість інвестувати у довгострокові активи (наприклад, освіту дітей, енергоефективні технології), що, відповідно, підтримує економічне зростання та закладає основи для збалансованого розвитку нації у майбутньому, не виснажуючи ресурси. Таким чином, В. Омельчук підкреслює, що фінансова стійкість окремої родини є базисом для реалізації широких макроекономічних та соціальних завдань держави.

Ми вважаємо, що найбільш вичерпним та методологічно точним є підхід до тлумачення доходів домогосподарств, сформульований Т. Кізимою. Це визначення не лише охоплює різні форми надходжень, але й вводить критерій збереження капіталу, що є вирішальним для оцінки довгострокової фінансової стійкості. Згідно з цим підходом, доходи домогосподарств – це сумарний обсяг усіх надходжень (як у грошовій, так і в натуральній формі), які акумулюються родиною протягом певного проміжку часу та відповідають двом ключовим умовам: вони повинні фактично збільшувати загальні активи домогосподарства та можуть бути повністю використані домогосподарством без зменшення реальної вартості його наявного майна [5, с. 148]. Перевагою такого трактування є те, що вчена чітко розмежовує дохід (те, що можна спожити) від капіталу (майно, яке генерує дохід).

Державна служба статистики при оприлюдненні офіційних даних визначає доходи домогосподарств як «суму грошових коштів і матеріальних благ, котрі спрямовано на підтримання фізичного і морального, економічного та інтелектуального стану людини та на задоволення її основних потреб» [13, с. 28]. Як бачимо, таке тлумачення є практично орієнтованим і фокусується на функціональному призначенні доходів. З точки зору статистичного обліку, таке функціональне визначення є зручним для оцінки рівня життя. Воно дозволяє кількісно виміряти, якою мірою доходи задовольняють основні потреби та сприяють відтворенню робочої сили й людського потенціалу.

Вважаємо, що для розкриття поняття «доходи домогосподарств» доцільно розглянути їх складові елементи, спираючись на різноманітні класифікаційні ознаки. Так, при проведенні статистичного аналізу надходжень населення, Державна служба статистики України бере до уваги абсолютно всі види доходів, незалежно від їхньої форми, тобто як ті, що нараховані у грошовому виразі, так і отримані в натуральній формі. (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Класифікація доходів домогосподарств що застосовується Державною службою статистики України

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [13, с. 280]

Професором Т. Кізімою запропоновано класифікувати доходи домогосподарств за частотою та передбачуваністю їхнього надходження (рис. 1.3).

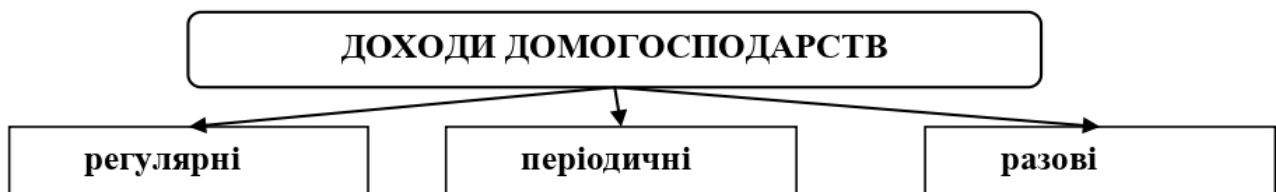

Рис. 1.3. Класифікація доходів домогосподарств за періодичністю їх надходження

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [5, с. 149]

Як бачимо (рис. 1.3), за частотою та передбачуваністю їхнього надходження поділяють їх на три групи. Регулярні (стабільні) доходи є прогнозованими і постійними. Такі доходи є характерними для тих домогосподарств, члени котрих працюють на основному та постійному місці роботи. Серед джерел стабільного доходу є регулярні виплати, що надходять згідно з трудовим договором (наприклад, зарплата, пенсії, щомісячні соціальні допомоги).

Періодичні (або нестабільні) доходи характеризуються нерегулярною частотою і залежать від зовнішніх умов чи завершення певного проекту. Вони є типовими для самозайнятих осіб, до яких належать творчі працівники, як-от художники, письменники чи фрілансери. Їхні доходи формуються у вигляді авторських гонорарів, які виплачуються лише після завершення роботи над книгою, картиною чи проектом. Такі доходи отримують від домашнього підсобного господарства і вони переважно мають сезонний характер, оскільки вони залежать від продажу врожаю, консервації чи іншої продукції в пікові періоди (наприклад, влітку і восени).

Непередбачувані й разові надходження не мають жодної регулярності, вони не пов'язані з трудовою чи підприємницькою діяльністю, але можуть значно збільшити фінансові активи домогосподарства. До таких 0 доходів належать: спадщина або дарування, виграші в лотереях, конкурсах чи азартних іграх, кошти, отримані від разової реалізації власного майна (продаж автомобіля чи нерухомості).

Проведений аналіз наукових підходів, запропонованих українськими дослідниками, засвідчує, що поняття доходів домогосподарств має багатовимірний характер і охоплює як загальноекономічні, так і індивідуально-поведінкові аспекти. У межах макроекономічного підходу доходи розглядаються як складова механізмів розподілу та перерозподілу створеної в країні вартості, що формуються внаслідок функціонування національної економіки та визначають можливості матеріального забезпечення населення. На цьому рівні доходи домогосподарств відображають участь різних економічних суб'єктів у виробництві ВВП та слугують основою для відтворення економічної системи.

У мікроекономічному вимірі увага зміщується на специфіку формування та використання ресурсів окремої сім'ї. Доходи постають як сукупність усіх видів надходжень, незалежно від форми отримання, що забезпечують задоволення поточних потреб, підтримання життєвого рівня та реалізацію довгострокових цілей родини. Особливе значення надається тому, що ці

ресурси не лише покривають споживчі витрати, а й сприяють розвитку людського капіталу, посилюючи соціальну та економічну стійкість домогосподарств. Таким чином, співіснування двох підходів дозволяє комплексно оцінити сутність доходів, враховуючи їхню роль як у функціонуванні економіки в цілому, так і в життєдіяльності окремої родини.

1.2. Чинники, що визначають процес формування доходів домогосподарств

Формування доходів домогосподарств є складним соціально-економічним процесом, який відображає взаємодію економічних, інституційних, демографічних та поведінкових чинників. Доходи населення не виникають ізольовано: вони є результатом участі домогосподарств у системі виробництва, перерозподілу та споживання, а також залежать від особливостей розвитку національної економіки, структури ринку праці, рівня державної підтримки та динаміки глобальних процесів. Це зумовлює багатовимірність категорії доходів та необхідність комплексного розгляду механізмів, які визначають їхню величину, стабільність і тенденції змін (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Фактори впливу на формування доходів домогосподарств

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [15]

Кочорба В. поділяє фактори, що впливають на формування доходів домогосподарств на дві групи: макроекономічні та мікроекономічні. Вчений доводить, що саме макроекономічні умови формують межі, у рамках яких держава може здійснювати регулювання доходів населення: рівень інфляції, динаміка виробленого на душу населення валового продукту, особливості державної економічної політики, а також встановлені державою мінімальні стандарти оплати праці, пенсійних виплат і стипендіального забезпечення визначають фінансовий потенціал країни щодо впливу на добробут громадян. Важливу роль відіграє й обсяг ресурсів, який держава спрямовує на соціальну сферу та підтримку вразливих груп населення, оскільки саме ці видатки здатні пом'якшувати вплив економічних коливань на життєвий рівень домогосподарств [16].

На рівні національної економіки першорядне значення має стан виробництва та ділової активності. Коли економіка демонструє зростання, створюється більший обсяг валової доданої вартості, що посилює можливості регулярного отримання трудових і підприємницьких доходів. У періоди економічної нестабільності, навпаки, зменшується попит на робочу силу, скорочуються обсяги зайнятості, зростає конкуренція за робочі місця, а підприємницька діяльність стає більш ризикованою. У таких умовах доходи домогосподарств зазнають тиску з боку економічної кон'юнктури, оскільки зниження ділової активності відображається на оплаті праці, можливостях працевлаштування та прибутковості малого бізнесу.

Г. М. Коцюрубенко також акцентує увагу на тому, що доходи домогосподарств значною мірою залежать від умов, сформованих поза межами самих сімейних господарств. Науковиця підкреслює, що, будучи активними учасниками економічного життя країни та включаючись у процес розподілу створеного національного продукту, домогосподарства неминуче перебувають під впливом зовнішнього економічного середовища. Саме тому фактори, котрі формуються на рівні економіки загалом, відіграють істотну роль у визначенні їхнього доходного потенціалу [17].

Таку ж позицію, про визначальний вплив на формування доходів населення процесів, що відбуваються на макрорівні підтримує А. Семенченко, котрий підкреслює, що «на відміну від країн із розвинутою економікою, де вагоме значення мають індивідуальні характеристики, здібності людини та її особисті ресурси, в Україні провідну роль відіграють загальноекономічні обставини» [18, с. 42]. Це зумовлено наявністю суттєвих структурних диспропорцій, недостатнім охопленням населення ключовими економічними ресурсами та обмеженими можливостями брати участь у їх використанні. У результаті потенціал домогосподарств щодо формування власних доходів значною мірою залежить від загальної економічної ситуації в країні.

Важливою детермінантою доходів є стан ринку праці. Саме він визначає, наскільки ефективно домогосподарства можуть реалізувати свою здатність до праці як головний економічний ресурс. Ситуація на ринку праці залежить від рівня безробіття, структури професійного попиту, рівня формальної та неформальної зайнятості, а також якості робочих місць. За умов, коли працівники мають обмежений вибір або вимушені погоджуватися на низькооплачувану роботу, доходи формуються на базі мінімальних стандартів. На противагу цьому, економіка з високим попитом на кваліфіковану працю створює можливості для підвищення заробітків, що відображається у загальній структурі доходів домогосподарств. Тому професійний рівень членів домогосподарства, їхня освіта, досвід та здатність адаптуватися до змін технологічного середовища посилюють або послаблюють їхні можливості у формуванні стабільних доходів.

Аналізуючи особливості, що супроводжують формування доходів українських домогосподарств, І. Сидор та В. Горин також дійшли висновку, що на їхній фінансовий стан визначають явища, пов'язані зі станом національної економіки, зокрема ринку праці [19, с. 60] (див. рис. 1.5).

Науковці відзначають, що поширене безробіття, значна концентрація економічної влади в окремих суб'єктів, очікування громадянами постійної державної підтримки, а також недостатній розвиток ринкових інститутів і

бізнес-середовища створюють перешкоди для стабільного та повноцінного формування доходів. У таких умовах можливості домогосподарств зростати економічно істотно обмежуються [19, с. 60].

Рис. 1.5. Негативні фактори впливу на формування доходів домогосподарств

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [19, с. 60]

Дослідження, здійснене Г. Македон, І. Дворником та М. Талавирею [19, с. 68] дозволило вченим виділити три групи факторів впливу на можливості формування доходів домогосподарств: соціальні, демографічні, економічні (рис. 1.6).

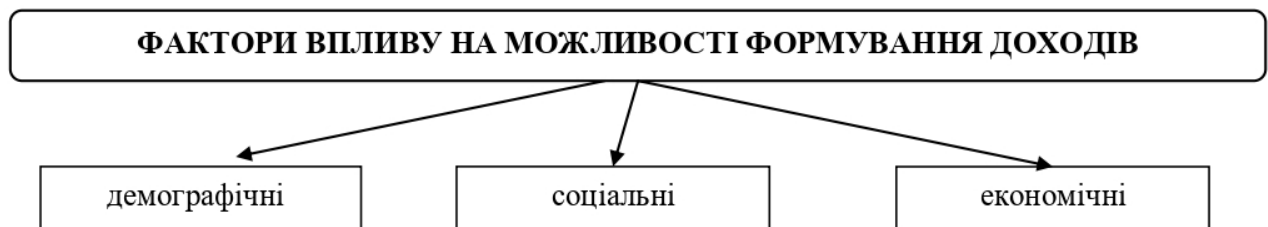

Рис. 1.6. Фактори, що впливають на формування доходів домогосподарств на макрорівні [20, с. 68]

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [19, с. 60]

Вчені [19, с. 68] довели, що державна соціальна політика відіграє ключову роль у згладжуванні відмінностей у рівні отримуваних доходів населення та формуванні умов, за яких домогосподарства мають необхідний захист і мінімальну фінансову підтримку. Її вплив реалізується через систему оподаткування, інститути соціального страхування, різні форми державної допомоги та встановлення обов'язкових норм щодо оплати праці. Податкова

політика держави визначає, якою буде реальна частина доходів, доступна для споживання, заощаджень чи інвестицій, а також формує механізми перерозподілу ресурсів між різними групами населення. Заходи у сфері зайнятості, включно з розвитком малого підприємництва, удосконаленням професійних навичок громадян і впровадженням активних програм на ринку праці, визначають можливості людей знайти роботу та покращити свій фінансовий стан.

Серед ключових факторів також варто врахувати регіональні особливості розвитку економіки. Рівень доходів домогосподарств значно варіюється залежно від концентрації підприємств, інфраструктурної доступності, інвестиційної привабливості регіону та його соціально-економічного потенціалу. Регіони з високим рівнем урбанізації забезпечують більше робочих місць і вищу заробітну плату, тоді як віддалені території часто стикаються з обмеженою зайнятістю та нижчими доходами. Міграційні процеси, які посилюються через нерівномірність регіонального розвитку, також впливають на економічний стан домогосподарств: переміщення до економічно активних центрів відкриває нові можливості для отримання доходів, але супроводжується підвищеними витратами на проживання.

В умовах глобалізації значення набувають зовнішні фактори, зокрема економічні кризи, міжнародні конфлікти, коливання валютних курсів та інтеграційні процеси. Для країн із високим рівнем трудової міграції особливу роль відіграють грошові перекази від працівників, які працюють за кордоном. Вони можуть стати суттєвим джерелом підтримки домогосподарств, але водночас формують залежність від зовнішніх ринків праці. Коливання валютних курсів та нестабільність міжнародного ринку праці можуть значно змінювати структуру доходів у короткостроковій перспективі.

Одним із сучасних факторів впливу є цифровізація та технологічні трансформації. Поширення дистанційної роботи, платформеної зайнятості, електронної комерції та автоматизації виробництва змінює традиційні моделі формування доходів. Для одних груп населення це розширює можливості

отримання доходів, створює гнучкі форми зайнятості та дає змогу працювати незалежно від місця проживання. Для інших – створює ризики витіснення з ринку праці через низьку цифрову компетентність або обмежений доступ до технологій. Таким чином, цифрова нерівність може перерости в економічну нерівність, якщо домогосподарства не зможуть адаптуватися до нових умов [21].

Поряд із загальноекономічними факторами, формування доходів значною мірою визначається індивідуальними особливостями людей. Відмінності у здібностях, типі професійної діяльності, рівні освіти, кваліфікації, схильності до ризику та наявності власного майна створюють нерівномірність можливостей щодо участі в економічних процесах. Різне становище на ринку праці або ринку капіталів зумовлює відмінності в отримуваних доходах навіть за подібних початкових умов.

Освітній чинник має особливе значення, оскільки саме він визначає доступ до якісних робочих місць. Рівень освіти визначає не лише можливість отримання певного виду зайнятості, але й потенціал кар'єрного зростання, здатність швидко опановувати нові навички, переходити між професіями та адаптуватися до технологічних змін. У сучасній економіці знання стали ключовим фактором продуктивності, а отже й доходів. У домогосподарствах, де накопичений значний людський капітал, рівень доходів є стійкішим і менш залежним від економічних коливань, тоді як низький освітній рівень часто поєднується з низькою мобільністю та обмеженими можливостями для підвищення добробуту.

Суттєвий вплив на доходи має демографічний склад домогосподарства. Кількість працездатних членів, наявність дітей, осіб похилого віку або людей з обмеженими можливостями визначають співвідношення між тими, хто виробляє доходи, та тими, хто перебуває на утриманні. Чим більший демографічний тиск на працездатних членів родини, тим нижча частка ресурсів, яка може бути спрямована на накопичення, інвестиції та розвиток. У домогосподарствах з великою кількістю непрацездатних осіб часто

спостерігається підвищена залежність від державних трансфертів, що робить їхні доходи вразливими до змін у соціальній політиці.

Важливу роль відіграє поведінкова складова, яка проявляється у фінансовій грамотності, схильності до заощаджень, готовності інвестувати та впливі споживчих звичок. Домогосподарства, що вміють планувати бюджет, контролювати витрати та створювати резерви, мають більш стабільну фінансову позицію та є менш вразливими до непередбачуваних шоків. Висока фінансова культура дає змогу збільшувати не тільки поточні, але й майбутні доходи шляхом грамотного управління активами. Натомість низький рівень фінансової грамотності формує залежність від кредитів, знижує здатність до накопичення та створює ризики боргової пастки.

Сукупність зазначених факторів формує загальний потенціал домогосподарства щодо отримання доходів, визначає стабільність цього процесу та впливає на рівень добробуту. Вони діють у взаємодії, тому зміна одного з них здатна спричинити трансформації в усій системі. Таким чином, аналіз факторів впливу на доходи домогосподарств дає змогу всебічно оцінити їхній економічний стан, сформулювати обґрунтовані висновки щодо можливостей підвищення добробуту населення та визначити напрями вдосконалення державної політики у сфері регулювання доходів і соціального захисту.

У сучасних реаліях визначальним чинником, що формує умови функціонування держави, впливає на повсякденне життя населення та безпосередньо позначається на доходах домогосподарств, є війна, яка триває в Україні вже другий рік. Повномасштабні бойові дії спричинили серйозні руйнування інфраструктури, масові переміщення населення як у межах країни, так і за кордон, зупинку або згортання діяльності підприємств на територіях, де тривають бої чи встановлено тимчасову окупацію. Порушення виробничих ланцюгів і логістичних маршрутів позначилося на всій економічній системі, спричинивши зниження економічної активності та скорочення доходів населення.

Соціологічні дані підтверджують масштаб втрат: більшість українців зазнали зниження рівня доходів у воєнний період [22]. За результатами опитування, майже дві третини респондентів повідомили про погіршення свого фінансового стану: частина втратила частину заробітку, а деякі – фактично весь дохід. Лише невелика частка працюючих «не зазнала зменшення заробітної плати, що свідчить про глибину економічних потрясінь» [22].

Узагальнюючи вплив війни на економічне становище населення, можна стверджувати, що ключовою передумовою для відновлення та зростання доходів домогосподарств є завершення воєнних дій на користь України. Після припинення війни перед державою постануть завдання щодо нейтралізації негативних наслідків, які накопичилися у сфері добробуту населення. Це вимагатиме комплексних кроків, спрямованих на відродження економічної активності, модернізацію та відбудову інфраструктури, створення привабливого середовища для інвестицій та розвитку підприємництва. Лише стратегічний підхід до післявоєнної реконструкції дозволить сформувати умови для стабільного зростання доходів українських домогосподарств.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ УКРАЇНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

2.1. Моніторинг змін у структурі, складі та розвитку доходів домогосподарств України

Домогосподарство посідає центральне місце у соціально-економічній структурі суспільства, адже саме на цьому рівні формується повсякденний простір життя людини, здійснюється управління фінансовими ресурсами та реалізуються моделі споживчої поведінки. У межах домогосподарства поєднуються різні економічні функції, завдяки чому воно виступає активним учасником як виробничих, так і розподільчих та споживчих процесів. Від того, наскільки ефективно ця одиниця здатна виконувати такі функції, залежить рівень участі громадян у економічному житті країни та можливість впливати на власний добробут.

Доходи, якими володіє домогосподарство, виступають основою його економічної стійкості, адже забезпечують матеріальні умови для задоволення нагальних потреб, формування довгострокових фінансових планів та накопичення ресурсів на майбутнє. Їхній обсяг, стабільність та структура визначають здатність родини протистояти економічним ризикам, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та підтримувати належний життєвий рівень [23, с. 138].

Поглиблене дослідження доходів домогосподарств дає змогу зрозуміти не лише фінансові можливості окремої сімейної одиниці, а й ширші соціально-економічні процеси, які формують якість життя населення загалом. Аналізуючи їхню природу та функціональне призначення, можна виявити чинники, що посилюють або, навпаки, обмежують економічні можливості домогосподарств. Це дозволяє окреслити проблемні аспекти розвитку, визначити потенціал для підвищення добробуту та сформулювати уявлення про те, наскільки фінансово

стійкими є домогосподарства в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій.

Таким чином, дослідження доходів домогосподарств слугує важливим інструментом розуміння фінансової поведінки населення, виявлення соціально-економічних ризиків і оцінки здатності суспільства забезпечувати належний рівень життя. Це підкреслює їх особливу роль у функціонуванні економічної системи та необхідність комплексного підходу до аналізу їхнього формування та використання.

У період воєнного стану в Україні виникли певні труднощі із збором та опрацюванням статистичної інформації, у тому і числі інформації, яка стосується домогосподарств України. На момент дослідження було оприлюднено «Статистичний щорічник України за 2023 рік» [24], який дав можливість проаналізувати показники доходів населення України у 2019–2022 рр. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка доходів населення України у 2019–2022 рр.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Обсяг, млрд. грн.	3744,0	4045,2	4863,5	5257,1
Темп зростання, %	-	108,0	120,2	108,1
Абсол. приріст, млрд. грн.	-	301,2	818,3	393,6

Примітка. Складено та розраховано за даними [24]

Дані про динаміку доходів населення України у 2019–2022 рр. демонструють стійку тенденцію до зростання їх загального обсягу, хоча темпи цього підвищення змінювалися під впливом економічної ситуації в країні. Якщо у 2019 р. сукупний дохід населення становив 3744 млрд. грн., то вже у 2020 р. він зріс до 4045,2 млрд. грн., що свідчить про приріст на 301,2 млрд. грн. і підвищення на 8%. Попри економічні виклики, спричинені глобальною пандемією, доходи не лише зберегли позитивну динаміку, а й продовжили зростати.

У 2021 р. відбулося значніше розширення доходної бази населення: загальний показник збільшився до 4863,5 млрд. грн. Абсолютний приріст становив 818,3 млрд. грн., а темп зростання сягнув понад 20%, що вказує на активізацію економічних процесів та відновлення після кризового періоду.

У 2022 р., попри складні умови воєнного часу, сукупні доходи населення зросли до 5257,1 млрд. грн. Цей приріст був скромнішим у порівнянні з попереднім роком і становив 393,6 млрд. грн., а темп зростання – 8,1%. Така динаміка відображає вплив широкомасштабної війни, яка істотно обмежила виробничі можливості та економічну активність, проте не призвела до різкого падіння номінальних доходів.

Загалом аналіз свідчить, що протягом чотирьох років доходи населення України зростали щороку, хоча інтенсивність цього підвищення значною мірою залежала від зовнішніх і внутрішніх економічних чинників. Найвищі темпи приросту спостерігались у 2021 р., тоді як у 2022 р. зростання суттєво уповільнилося через негативний вплив воєнних подій.

У зв'язку з тривалою дією воєнного стану та відсутністю офіційних даних виникла потреба у всебічному вивченні змін, що відбулися у добробуті населення. З цією метою Інститут демографії та проблем якості життя НАН України провів комплексне дослідження «Соціально-економічний стан домогосподарств України» [25]. Отримані результати дають змогу оцінити, як реальні доходи населення трансформувалися під впливом воєнних подій та загальноекономічної нестабільності. Узагальнені дані у розрізі сільського та міського населення подано у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Показники реального доходу українських домогосподарств
у 2021 р. та 2023 р., грн. на особу [25]**

(у співставних цінах 2021 року)

Показники	Україна	Сільське населення	Міське населення
2021 р.	14491	13418	15001
2023 р.	15160	12310	16652

Порівняння реального доходу на одну особу в 2021 р. та 2023 р. свідчить про неоднорідний характер змін у різних типах поселень. Загалом по країні зафіксовано зростання середнього реального доходу: з 14491 грн. у 2021 р. до 15160 грн. у 2023 р. Це підвищення виглядає відносно незначним, проте воно демонструє певну стійкість домогосподарств в умовах глибокої економічної кризи, яка була спричинена війною. Як бачимо (див. табл. 2.1), загальнонаціональний показник перевищив рівень докризового періоду, що може бути пов'язано з адресною соціальною підтримкою, збільшенням допомог та переорієнтацією частини населення на альтернативні джерела доходів.

Ситуація у сільській місцевості відрізняється протилежною динамікою. Реальні доходи сільських домогосподарств знизилися з 13418 грн. до 12310 грн., що свідчить про погіршення економічних можливостей цієї групи населення. Сільське господарство зазнало значних втрат через бойові дії, мінування земель, руйнування логістики та обмеження доступу до ринків збуту. Крім того, частина працездатного населення мігрувала або була мобілізована, що звузило джерела трудових доходів. Зниження доходів у сільській місцевості вказує на високу чутливість аграрного сектору до зовнішніх шоків.

Натомість у міських домогосподарствах спостерігається суттєве покращення: доходи зросли з 15001 грн. до 16652 грн. Така тенденція може бути пов'язана з відновленням діяльності підприємств у відносно безпечних регіонах, розвитком сфери послуг, ІТ-сектору та появою нових форм зайнятості, які не потребують фізичної присутності працівників. У містах також зосереджені основні державні та міжнародні гуманітарні програми, що додатково підтримують дохідну базу населення.

Загалом аналіз даних (див. табл. 2.2) демонструє зростання нерівності між міськими та сільськими домогосподарствами. Якщо у 2021 р. різниця між їхніми доходами становила близько 1,6 тис. грн., то у 2023 р. вона перевищила 4,3 тис. грн. Це свідчить про розширення соціально-економічного розриву, що потребує окремої уваги державної політики у післявоєнний період.

Вивчення динаміки структури доходів є необхідним інструментом для формування обґрунтованих висновків щодо стану домогосподарств та розроблення ефективних заходів соціально-економічної політики [26]. У межах подальшого дослідження проаналізуємо, які саме тенденції характеризують доходи українських домогосподарств у останні роки та які чинники визначають ці зміни. Розглянемо зміну структури доходів українських домогосподарств, оскільки вивчення її динаміки має важливе значення для розуміння реальних соціально-економічних процесів у країні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Динаміка та структура доходів домогосподарств України
за 2019–2022 рр.**

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %	млрд. грн.	питома вага, %
Доходи всього	3744,0	100	4045,2	100	4863,5	100	5257,1	100
Заробітна плата	1758,6	47,0	1832,2	45,3	2211,7	45,5	2750,8	52,3
Прибуток та змішаний дохід	678,2	18,1	740,3	18,3	964,9	19,8	692,9	13,2
Доходи від власності	117,0	3,1	105	2,6	107,2	2,2	58,9	1,1
Соціальні допомоги, ін. трансферти	1190,3	31,8	1367,6	33,8	1579,7	32,5	1754,5	33,4

Примітка. Складено та розраховано за даними [24]

Аналіз структури доходів дозволяє не лише зафіксувати загальний обсяг надходжень, а й оцінити їхню якість, стабільність та залежність від різних джерел. Саме поєднання цих компонентів формує фінансову стійкість домогосподарства, визначає рівень його вразливості до зовнішніх шоків і впливає на можливість формувати заощадження, інвестувати у розвиток або забезпечувати належний життєвий рівень.

Аналіз даних, що характеризують динаміку та структуру доходів українських домогосподарств у 2019–2022 рр., дозволив виявити суттєві зміни у джерелах формування їхніх фінансових ресурсів та оцінити вплив економічних і соціальних процесів на добробут населення. Упродовж 2019–

2022 рр. загальний обсяг доходів домогосподарств зростав щороку, підвищившись із 3744 млрд. грн. у 2019 р. до 5257,1 млрд. грн. у 2022 р. Однак зміни у структурі доходів мали неоднорідний характер, що свідчить про різну реакцію окремих джерел доходів на економічні умови, зокрема пандемію, кризові явища та воєнні події.

Заробітна плата, яка є основним джерелом доходів населення, у 2019–2021 рр. зберігала відносно стабільну частку в межах 45–47%. Проте у 2022 р. спостерігається суттєве зростання її питомої ваги до 52,3%. Така динаміка може бути зумовлена тим, що інші види доходів втратили свою стійкість у період війни, тоді як заробітна плата залишилася основою фінансової підтримки для значної частини населення, особливо в регіонах, де економічна діяльність частково відновилася або була адаптована до нових умов.

Прибуток і змішаний дохід демонстрували нарощення у 2019–2021 рр.: від 678,2 млрд. грн. до 964,9 млрд. грн., що супроводжувалося збільшенням питомої ваги. Це свідчить про розвиток підприємницької активності та самозайнятості у цей період. Однак у 2022 р. їх обсяг різко зменшився до 692,9 млрд. грн., а частка впала до 13,2%. Таке скорочення є прямим наслідком обмеження роботи малого бізнесу, руйнування підприємств, проблем із логістикою та масової міграції, що суттєво звузили можливості отримання прибутків від індивідуальної діяльності.

Доходи від власності знижувалися протягом усього періоду: з 3,1% у 2019 р. до лише 1,1% у 2022 р. Це свідчить про падіння доходів від фінансових активів, нерухомості та інших форм майнових надходжень. Погіршення інвестиційного середовища, зниження прибутковості депозитів, зменшення можливостей щодо здавання майна в оренду та загальні ризики для приватної власності суттєво обмежили цей компонент доходів.

Соціальні допомоги та інші трансферти залишалися стабільним джерелом доходів протягом всього періоду, з певними коливаннями в межах 31,8–33,8%. У 2022 р. їх частка становила 33,4%, що пояснюється розширенням програм державної підтримки у зв'язку з воєнним станом, виплатами внутрішньо

переміщеним особам, посиленням соціальних гарантій окремим групам населення та збільшенням обсягів міжнародної допомоги.

Загалом структура доходів домогосподарств суттєво змінилася, які відображають реакцію економіки на кризові виклики. Підвищення ролі заробітної плати та соціальних трансфертів супроводжується зменшенням доходів від підприємницької діяльності та власності. Це свідчить про зростання залежності населення від регулярних трудових виплат і державної підтримки, а також про зниження можливостей для розвитку приватної ініціативи та формування доходів, пов'язаних із активним інвестуванням.

Отже, дослідження структури доходів домогосподарств дає змогу виявити ключові тенденції економічного розвитку та визначити сфери, які потребують державного втручання для відновлення фінансової стійкості населення в умовах тривалих кризових процесів.

Особливий інтерес викликає інформація підготовлена компанією Multicultural Insights за дорученням Міжнародної організації з міграції «Економічна стійкість під час війни: доходи, зайнятість та соціальна допомога в Україні» [27]. Збір даних здійснювався шляхом телефонного опитування учасників (20 тисяч осіб) (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура доходів домогосподарств України у 2023 р. [27]

(за статусом переміщених осіб)

Джерело доходів	Питома вага, %		
	ВПО	Особи, що повернулись до місяця постійного проживання	Непереміщені особи
Зарплата	37,0	63,0	52,0
Пенсія	26,0	20,0	32,0
Допомога на проживання (ВПО)	18,0	1,0	1,0
Нерегулярні заробітки	9,0	7,0	7,0
Соціальні виплати	4,0	2,0	2,0
Допомога по інвалідності	2,0	2,0	2,0
Допомога від родичів, друзів	1,0	1,0	1,0
Гуманітарна фінансова допомога	1,0	0	0

Аналіз структури доходів українських домогосподарств за 2023 р. із урахуванням статусу переміщення населення дає змогу простежити суттєві відмінності в джерелах формування фінансових ресурсів різних груп громадян. Такий підхід є важливим, оскільки ВПО, ті, хто повернувся додому після вимушеного виїзду, та громадяни, які не змінювали місця проживання, перебувають у різних економічних умовах, що безпосередньо відображається на їхній доходній структурі.

Для ВПО ключовим джерелом доходу залишається заробітна плата, однак її частка становить лише 37%. Це свідчить про обмежені можливості працевлаштування та нестабільність робочих місць для цієї групи населення. Значною складовою їхніх доходів є державна допомога на проживання, питома вага якої сягає 18%. Такий показник підкреслює високу залежність ВПО від системи соціальної підтримки, що пов'язано з втратою житла, майна, джерел доходів та вимушеним адаптаційним періодом. Крім того, частка пенсій у структурі доходів ВПО становить 26%, що свідчить про велику кількість людей похилого віку серед переміщених або про домінування соціальних джерел доходів у їхньому бюджеті.

Особи, які повернулися до місця постійного проживання, демонструє іншу структуру доходів. Понад 63% їхнього бюджету забезпечується за рахунок заробітної плати, що перевищує аналогічний показник для непереміщених громадян і значно вище, ніж для ВПО. Це може свідчити про більш швидку інтеграцію у ринок праці після повернення або про високий рівень економічної активності осіб, які мали змогу повернутися. Частка державної допомоги для цієї групи є мінімальною, що вказує на зменшення потреби у зовнішній підтримці після відновлення нормальних умов життя.

У структурі доходів непереміщених осіб найбільшу частку становить заробітна плата – 52%. Порівняно з іншими групами, вони демонструють найвищу стабільність у джерелах трудових доходів. Помітною є також вагома частка пенсій – 32%, що може пояснюватися як демографічною структурою

населення, так і стабільністю соціального забезпечення в регіонах, які не зазнали масової міграції або масштабних руйнувань.

Усі три групи мають приблизно однаковий рівень залежності від нерегулярних заробітків (7–9 %), допомоги родичів чи друзів, інвалідності та загальних соціальних виплат. Проте гуманітарна допомога відіграє важливу роль лише для ВПО, що логічно впливає з їхнього статусу та пов'язаних потреб.

Загалом аналіз показує, що ВПО мають значно більш диверсифіковану та соціально орієнтовану структуру доходів, тоді як непереміщені громадяни та особи, які повернулися, більшою мірою покладаються на заробітну плату. Це вказує на нерівномірність економічних можливостей, зумовлену умовами проживання, доступом до ринку праці та впливом воєнних подій на різні категорії населення.

2.2. Аналіз заробітної плати як ключового джерела фінансових надходжень для українських домогосподарств

Заробітна плата традиційно посідає провідне місце у структурі доходів українських домогосподарств, формуючи основу їхньої фінансової спроможності та рівня добробуту. В умовах воєнних викликів, економічної нестабільності та трансформації ринку праці її роль стає ще більш значущою, адже саме трудові доходи забезпечують можливість задовольняти базові потреби, підтримувати споживчий попит і формувати заощадження. Аналіз заробітної плати як ключового джерела фінансових надходжень дозволяє не лише оцінити реальні тенденції зміни доходів населення, а й виявити вплив соціально-економічних чинників на матеріальний стан різних груп населення. Дослідження цього питання є важливим також для розуміння ефективності державної політики у сфері оплати праці, рівня тінізації економіки та доступності робочих місць. Комплексний аналіз заробітної плати відкриває

можливість визначити основні ризики, нерівності та потенціал зростання доходів домогосподарств у коротко- і середньостроковій перспективі, що робить цей аспект одним із ключових у дослідженні фінансової стійкості населення України.

У процесі аналізу структури доходів українців (див. табл. 2.5) виявлено, що заробітна плата є основним джерелом їх доходів населення і у 2019–2022 рр. зберігала відносно стабільну частку в межах 45–52,3%.

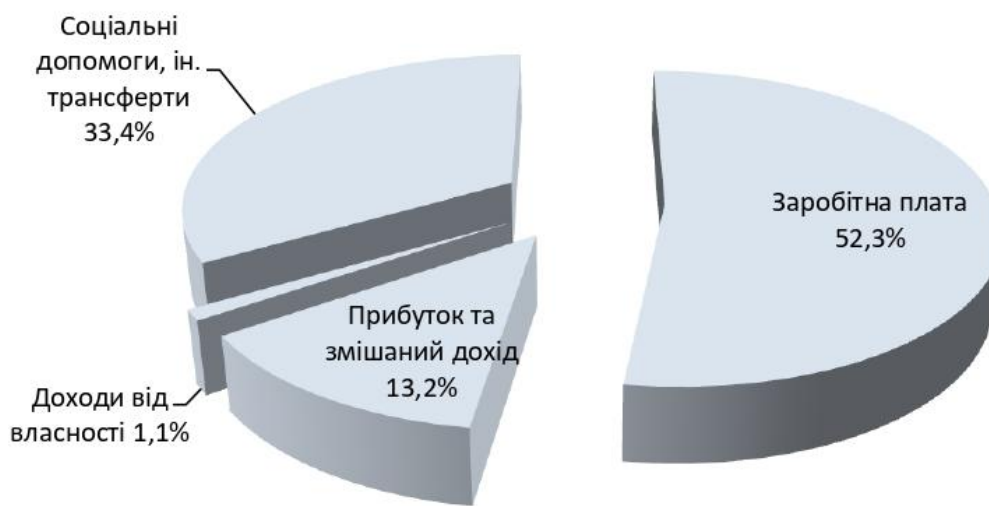

Рис. 2.1. Структура доходів домогосподарств України у 2022 р.

На основі поданої діаграми (рис. 2.1) можна зробити висновок, що заробітна плата є домінантним та найбільш стабільним джерелом фінансових надходжень для українських домогосподарств. Частка оплати праці у 2022 р. становила 52,3%, тобто більш, ніж половину всіх отримуваних доходів. Це свідчить про те, що матеріальний добробут населення напряду залежить від динаміки ринку праці, рівня зайнятості та ефективності державної політики у сфері оплати праці. Порівняно з іншими джерелами надходжень – прибутком та змішаним доходом (13,2%), соціальними допомогами і трансфертами (33,4%) чи доходами від власності (1,1%) – заробітна плата залишається ключовим чинником формування бюджету домогосподарства. Вона забезпечує не лише поточне споживання, а й створює основу для можливих заощаджень, інвестицій у якість життя та фінансову стійкість на випадок економічних ризиків.

Таблиця 2.5

**Динаміка середньомісячної заробітної плати в Україні
(на одного штатного працівника) у 2021–2024 рр., грн.**

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
По Україні, грн.	14014	14847	17442	21473
Темп зростання, %		105,9	117,5	123,1
Абсол. приріст, грн.		833	2595	4031

Примітка. Складено та розраховано за даними [28]

Наведені дані (табл. 2.5) відображають динаміку середньомісячної заробітної плати в Україні у 2021–2024 рр. Загальноукраїнський показник демонструє стале та прискорене зростання. Якщо у 2021 р. середня зарплата становила 14014 грн., то у 2024 р. вона підвищилася до 21473 грн., що свідчить про суттєве збільшення трудових доходів населення, попри складні економічні умови.

Темпи зростання заробітної плати свідчать про зміну інтенсивності підвищення: у 2022 р. зарплата зросла на 5,9%, однак у наступні роки динаміка різко прискорилося – до 17,5% у 2023 р. та 23,1% у 2024 р. Такий стрибок пов'язаний як з інфляційними процесами, так і з адаптацією підприємств до підвищення витрат на робочу силу та загального дефіциту кадрів у певних секторах економіки.

Абсолютний приріст заробітної плати також демонструє тенденцію до збільшення. Якщо у 2022 р. приріст становив 833 грн., то у 2023 р. він зріс утричі – до 2,6 тис. грн., а у 2024 р. – до понад 4 тис. грн. Це свідчить про суттєве розширення фонду оплати праці в економіці та зміцнення ролі заробітної плати як значимого джерела доходів домогосподарств.

Загалом дані підтверджують прискорення зростання доходів працюючого населення, хоча в значній мірі воно зумовлене інфляцією та воєнними викликами, що формують підвищений тиск на ринок праці [29, с. 610].

Досліджуючи заробітну плату як провідне джерело формування особистих доходів, важливо проаналізувати її рівень у розрізі різних видів

економічної діяльності. Значні відмінності у рівні середньомісячної оплати праці між галузями є закономірними та зумовлені комплексом економічних і соціально-організаційних чинників. На величину зарплат впливають співвідношення попиту й пропозиції на робочу силу, фінансова результативність та продуктивність окремих секторів, ступінь державного втручання та регулювання, а також рівень складності, відповідальності й ризикованості виконуваних робіт. Такий підхід дозволяє глибше оцінити специфіку оплати праці та виявити ключові чинники її диференціації між видами діяльності (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників за видами економічної діяльності в 2021–2024 рр. [28]

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
По Україні, грн.	14014	14847	17442	21473
Сільське господарство	12287	13061	14625	18012
Промисловість	14902	15176	18390	23150
Будівництво	11289	9781	12634	16928
Торгівля	13488	15103	20630	25286
Транспорт	13837	13731	17184	21699
Готелі, організація харчування	8543	9367	12300	15881
Інформація, телекомунікації	25530	30829	37946	52457
Фінансова та страхова діяльність	23975	27986	34393	41384
Операції з нерухомістю	11142	11560	15509	19508
Наукова та технічна діяльність	19369	20497	23413	29200
Державне управління та оборона	19048	20764	23395	29099
Освіта	11817	11999	12439	14593
Охорона здоров'я	11616	13738	14688	16850
Мистецтво, спорт	12508	11567	13336	15872

Представлені дані (табл. 2.6) відображають динаміку середньомісячної заробітної плати в Україні за 2021–2024 рр. як у середньому по країні, так і за окремими видами економічної діяльності. Загальна тенденція свідчить про стале зростання оплати праці, особливо у 2023–2024 роках, що пов'язано з інфляційним тиском, змінами у структурі зайнятості та адаптацією бізнесу до воєнних умов.

Найвищі показники стабільно демонструють галузі, що потребують високої кваліфікації та мають високу додану вартість. Зокрема, інформація й

телекомунікації продемонстрували значне зростання: з 25,5 тис. грн. у 2021 р. до понад 52 тис. грн. у 2024 р. Подібну динаміку мають фінансова й страхова діяльність, де оплата праці підвищилася з 24 тис. до 41 тис. грн. Високі темпи приросту також характерні для наукової та технічної діяльності, де середня зарплата наблизилася до 30 тис. грн.

У сферах із меншою рентабельністю або значною залежністю від бюджетного фінансування зростання було помірнішим. Наприклад, освіта та охорона здоров'я демонструють поступове підвищення, але їх рівні залишаються значно нижчими за загальноукраїнський показник. У 2024 р. зарплати у цих галузях становили близько 14,6 тис. та 16,8 тис. грн. відповідно. Як бачимо, низький рівень зарплати у галузях, що відіграють ключову роль у розвитку людського капіталу створює додаткові ризики для довгострокового економічного відновлення та зростання. Низькі заробітки спричиняють високу плинність кадрів у медичній та освітній сферах, а також поширення практики, коли фахівці з педагогічною чи медичною освітою вимушені працювати поза спеціальністю. Часто навіть кваліфіковані працівники не можуть забезпечити базові потреби за рахунок офіційної зарплати, що підштовхує їх до неформальної зайнятості. Унаслідок цього посилюється тінізація економіки, зростають корупційні ризики та масштаби економічних правопорушень. За результатами досліджень, близько 40 % українських учителів розглядають можливість залишити професію до 2030 року, а головними факторами, що їх демотивують, є низький рівень оплати праці та надмірне навантаження [30].

Традиційно низькі показники спостерігаються у готельно-ресторанній сфері, хоча вона також відчула приріст: із 8,5 тис. у 2021 р. до 15,8 тис. грн. у 2024 р. Подібна ситуація у будівництві, яке після падіння у 2022 р. демонструє суттєве відновлення.

Сектори, що мають критичне значення в умовах війни, такі як державне управління та оборона, також показали відчутне зростання: з 19 тис. грн. у 2021 р. до майже 29,1 тис. грн. у 2024 р.

Загалом структура заробітних плат свідчить про посилення диференціації між галузями. Найбільший прогрес демонструють технологічні та фінансові сфери, тоді як галузі соціального спрямування та сфери з низькою рентабельністю зростають повільніше. Це підкреслює необхідність удосконалення державної політики щодо підтримки низькооплачуваних секторів та стимулювання продуктивності у традиційних галузях економіки.

У 2024 р. середня заробітна плата в Україні у перерахунку на євро становила 457 євро, що вже перевищує показник довоєнного періоду (437 євро у 2021 р.) [30]. Однак навіть попри це зростання, рівень оплати праці в Україні все ще у кілька разів – від трьох до десяти – нижчий порівняно з європейськими державами, куди переїхала величезна кількість українських трудових мігрантів. За даними 2023 р., середні заробітні плати у країнах, куди після початку активних військових дій переїхала велика кількість українців, істотно перевищують українські показники. У Німеччині вона становить близько 4250 євро, у Польщі – 1504 євро, у Чехії – 1954 євро, у Сполученому Королівстві – приблизно 3266 євро (у перерахунку), а в Іспанії – 2715 євро [31]. Така різниця у доходах робить український ринок праці малоконкурентним порівняно з європейським.

Отже, низький рівень заробітків в Україні залишається одним із найгостріших викликів для держави. Він не лише зменшує шанси на повернення громадян, які тимчасово виїхали за кордон, навіть після покращення безпекової ситуації, а й посилює тенденцію до подальшої міграції в пошуках вищих доходів. Це поглиблює дефіцит робочої сили та створює додаткові ризики для економічного відновлення країни. За оцінками аналітиків, приблизно 75% українських роботодавців постійно стикаються з нестачею персоналу. Це змушує компанії конкурувати за кваліфікованих фахівців і підштовхує до підвищення зарплат. Водночас таке зростання відбувається нерівномірно: лише 2,3% працівників малого й середнього бізнесу отримали підвищення оплати праці більш ніж на половину, тоді як понад п'ята частина

співробітників не відчула жодних позитивних змін або навіть зіткнулася зі зменшенням доходу [31].

Узагальнення проведеного аналізу підтверджує, що заробітна плата, яка є провідним та найстабільнішим джерелом доходів українського населення, перестає повною мірою виконувати свою ключову економічну й соціальну роль. Саме трудові доходи забезпечують матеріальну основу життя домогосподарств, визначають рівень добробуту, можливості розвитку та економічну незалежність. Водночас їхня недостатність, разом із недосконалістю інституту оплати праці, посилює ризики впливу людського капіталу, знижує мотивацію до продуктивної зайнятості та звужує потенціал відтворення робочої сили. Збереження низького рівня оплати праці формує замкнений цикл: недостатні доходи стримують зростання продуктивності, а низька продуктивність не дозволяє підвищувати зарплати. У результаті держава опиняється у моделі «дешевої робочої сили», яка суперечить цілям сталого економічного розвитку та поглиблює соціально-економічні дисбаланси.

Вихід із цієї ситуації потребує глибокої трансформації системи оплати праці – переходу до моделі, що передбачає справедливу та адекватну оцінку людської праці, здатну зміцнити рівень доходів населення, підвищити його добробут і забезпечити сталий розвиток економіки в цілому.

2.3. Оцінка державних соціальних виплат та інших надходжень у забезпеченні доходів населення

Державні соціальні виплати та інші доходи є джерелом доходів населення. Особливо зростає роль соціальних трансфертів в умовах воєнної нестабільності, економічних шоків та погіршення добробуту значної частини домогосподарств. Вони виконують компенсаторну й стабілізуючу функції, пом'якшуючи вплив ризиків, пов'язаних із втратою роботи, зниженням доходів, погіршенням здоров'я чи зміною сімейних обставин. У періоди, коли трудові

доходи не забезпечують достатнього рівня життя або є нестабільними, саме соціальні трансферти стають ключовим інструментом підтримки найуразливіших груп населення та важливою складовою загальної системи соціального захисту. Оцінка їхньої ролі, ефективності та впливу на структуру доходів домогосподарств дозволяє виявити як сильні сторони чинної моделі соціальної підтримки, так і напрями, що потребують удосконалення для забезпечення фінансової стійкості та соціальної справедливості.

Дані табл. 2.3 демонструють, що другим за важливістю компонентом доходів українських домогосподарств є соціальні допомоги та трансферти. Їхня частка стабільно перевищувала третину загального обсягу надходжень і залишалася на рівні 31,8–33,8%. Це свідчить про вагомую роль системи соціальної підтримки у забезпеченні фінансової стійкості населення, особливо для соціально вразливих груп. Дійсно, система соціальних трансфертів є невід’ємною складовою соціально орієнтованої ринкової економіки. А. Крисоватий та О. Булавинець розглядають їх не лише як інструмент перерозподілу доходів, зменшення рівня бідності та пом’якшення соціальних ризиків, а й як важливий елемент підтримки економічної активності. Наявність ефективних соціальних трансфертів забезпечує суспільну стабільність, сприяє зміцненню довіри між різними групами населення та формує підґрунтя для соціальної згуртованості [34].

Соціальні трансферти – це «система грошових або матеріальних виплат, які здійснює держава для підтримки соціально вразливих категорій населення з метою зменшення соціального розриву, забезпечення мінімального рівня життя, вони є не тільки економічною допомогою, а й допомагають громадянам долати тимчасові труднощі та сприяють їхній адаптації до змін у соціально-економічному середовищі» [35, с. 94].

Переважно, під соціальними трансфертами розуміють «грошові виплати, котрі держава надає громадянам у разі настання певних життєвих обставин, таких як старість (настання пенсійного віку), тимчасова втрата працездатності, хвороба, безробіття чи інші соціальні ризики» [36, с. 98] (див. рис. 2.2).

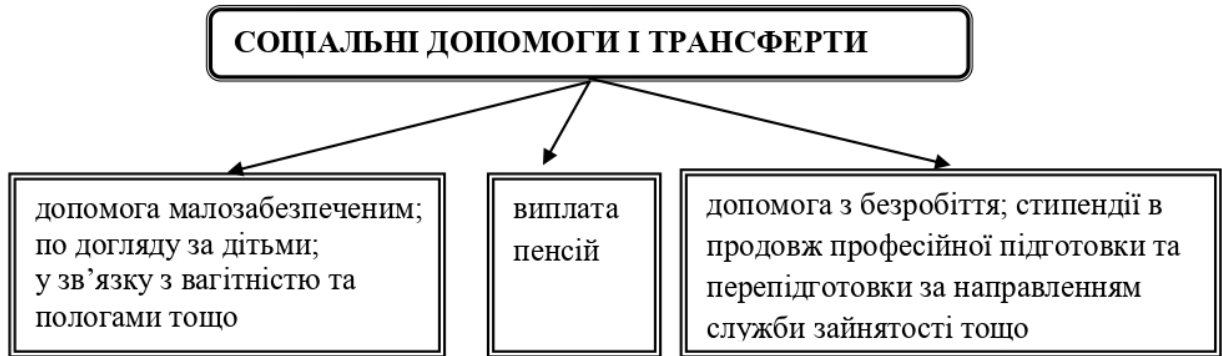

Рис. 2.2. Соціальні допомоги і трансферти

Примітка. Складено та узагальнено автором за: [37]

Фінансування системи соціального захисту в Україні ґрунтується передусім на ресурсах публічних фінансів. Основне навантаження несуть державний бюджет, бюджети місцевого самоврядування та Пенсійний фонд України, які забезпечують формування необхідних фінансових потоків для реалізації соціальних програм і гарантій населенню. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка видатків зведеного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення в 2021–2024 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Всього	367,3	455,2	514,1	521,9
Темп зростання, %	-	123,9	112,9	101,5
Абсол. приріст, грн.	-	87,9	58,9	7,8

Примітка. Складено та розраховано за даними [38]

Дані таблиці свідчать про поступове зростання бюджетних видатків на соціальне забезпечення й соціальний захист упродовж 2021–2024 рр. У 2022 р. простежується зростання – обсяг фінансування зріс на 87,9 млрд. грн., що відповідає темпу зростання 123,9%. Таке різке збільшення переважно пов'язане з необхідністю реагування держави на соціальні наслідки повномасштабної війни, розширення програм підтримки ВПО, виплат у разі втрати працездатності, адресної допомоги та інших соціальних гарантій.

У 2023 р. зростання також зберігалось, проте стало більш помірним: видатки збільшилися на 58,9 млрд. грн., а темп приросту становив 112,9%. Це може свідчити про поступову стабілізацію механізмів соціальної підтримки, адаптацію бюджетної політики до умов воєнного часу та оптимізацію витрат.

У 2024 р. динаміка зростання значно сповільнюється. Витрати збільшилися лише на 7,8 млрд. грн., що становить 101,5% до попереднього року. Така тенденція може пояснюватися переходом до більш збалансованої бюджетної політики, переглядом пріоритетів, а також прагненням стримувати зростання соціальних видатків у межах доступних фінансових ресурсів. Водночас навіть незначний приріст свідчить про продовження державою виконання соціальних зобов'язань та підтримку ключових категорій населення. Загалом динаміка виплати соціальних трансфертів населенню за рахунок бюджетних коштів демонструє стабільне, хоча й різної інтенсивності, збільшення видатків на соціальний захист, що відображає зростання потреб населення та зміну пріоритетів державної політики у воєнний і післявоєнний період.

Розглянемо аналітичні показники, які дають можливість порівняти частку соціальних трансфертів у доходах наших співвітчизників у довоєнний період та у період війни (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Динаміка та структура доходів домогосподарств України
за 2021 р. та 2023 р., % [25]**

Показники	2021 р.	2023 р.
Доходи всього	100	100
Заробітна плата	59,8	61,7
Прибуток та змішаний дохід	5,7	6,4
Доходи від особистого підсобного господарства	2,5	1,7
Доходи від власності	1,2	3,3
Пенсії, стипендії та державні соціальні допомоги	19,8	15,5
Допомога від недержавних волонтерських фондів, організацій (ЮНІСЕФ, ПРООН тощо)	0	0,8
Допомога від родичів	3,2	3,1
Пільги та субсидії	0,4	0,6
Використання заощаджень та позик	1,3	5,6
Інші доходи	1,5	1,3

У зв'язку з тим, що Державна служба статистики не оприлюднила результати обстеження умов життя населення, у дослідженні використано результати, підготовлені Інститутом демографії та проблем якості життя НАН України [25]. Дані табл. 2.8 відображають помітні зміни у структурі доходів українських домогосподарств між 2021 р. та 2023 р., що значною мірою зумовлені воєнними подіями, трансформацією ринку праці та підвищенням ролі зовнішньої підтримки. Категорія пенсій, стипендій і державних соціальних допомог демонструє відчутне скорочення – з 19,8% у 2021 р. до 15,5% у 2023 р. Така тенденція пов'язана зі зміною структури населення, активізацією трудової міграції, а також тим, що частина соціальних програм була переорієнтована або оптимізована. Водночас зростання інших джерел підтримки фактично компенсує зменшення частки класичних державних трансфертів.

Особливо помітним є включення в структуру доходів допомоги від міжнародних і недержавних волонтерських організацій, яка у 2021 р. була відсутня, а у 2023 р. становила вже 0,8%. Це свідчить про посилення ролі гуманітарного сектору та зовнішньої підтримки, спрямованої на покриття нагальних потреб населення в умовах війни.

Частка допомоги від родичів практично не змінилася (3,2%–3,1%), що говорить про стабільність внутрішньосімейної підтримки як традиційного джерела ресурсів для українських домогосподарств.

Система соціальної підтримки України в умовах повномасштабної війни демонструє високу гнучкість та інтенсивну цифрову трансформацію, що дає змогу поєднати оперативну гуманітарну допомогу з інструментами довгострокової соціально-економічної інтеграції. У сфері фінансової підтримки простежується чітка тенденція до підвищення адресності: допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам автоматично подовжується на пів року для гарантування базової стабільності, однак подальше її нарахування залежить від належності до найбільш уразливих груп, наприклад сімей з малими дітьми чи осіб зі статусом сироти [40].

Важливим інструментом компенсації майнових втрат стала програма «Відновлення», що функціонує в екосистемі «Дія» та спрямована на відшкодування збитків, завданих житлу воєнними діями. Ефективність цього механізму значною мірою залежить від усунення нормативно-правових складнощів – таких як обов’язкова реєстрація права власності в державному реєстрі чи необхідність отримання згоди всіх співвласників у разі повного знищення будівлі.

Учасники бойових дій отримують розширений пакет соціальних гарантій, що включає медичне забезпечення, санаторно-курортне лікування, державну підтримку у здобутті освіти та багаторівневу систему безкоштовної психологічної допомоги, спрямовану на їхню тривалу реабілітацію та повернення до повноцінного життя [41].

Для поживлення економічної активності держава застосовує грантову програму «Робота», яка поєднує соціальний аспект із економічним ефектом, оскільки умови грантів містять вимогу створення нових робочих місць. Також діє механізм компенсації витрат підприємствам, що працевлаштовують ВПО.

Значну роль у підтримці населення відіграють і міжнародні установи (УВКБ ООН, ЮНІСЕФ) та неурядові організації (Mental Help, Tell Me), які забезпечують першочергову гуманітарну допомогу окремим категоріям громадян та надають безоплатну психологічну підтримку широкому колу осіб, заповнюючи прогалини у державній системі соціального захисту (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Основні отримувачі міжнародної соціальної допомоги в період воєнного стану [42]

Отже, в умовах війни соціальна функція держави набуває особливої ваги та спрямовується насамперед на підтримку найуразливіших груп населення. Захист ВПО, ветеранів, родин загиблих військових, дітей і літніх людей вимагає не лише стабільного забезпечення соціальними виплатами, а й упровадження дієвих програм інтеграції та відновлення. Важливим елементом цієї системи стає співпраця з громадськими організаціями та міжнародними партнерами, які посилюють спроможність держави виконувати свої соціальні зобов'язання. Використання адресних механізмів підтримки дозволяє оперативно реагувати на специфічні потреби кожної групи та забезпечує більш ефективне використання ресурсів для подолання наслідків воєнних викликів.

Стосовно інших джерел доходів населення зауважимо, що відмічається підвищення ролі пасивних доходів, що може бути результатом зміни інвестиційної поведінки частини населення або отримання компенсацій, страхових виплат чи орендних надходжень. Так, показники, пов'язані з доходами від власності зросли від 1,2% у довоєнний період до 3,3% у 2023 р. (див. табл. 2.8). Також у 2023 р. зросла частка доходів від підприємництва (прибуток та змішаний дохід): від 5,7% у довоєнний період до 6,4% у 2023 р. . Така ситуація є свідченням про адаптацію приватного бізнесу до умов повномасштабної війни.

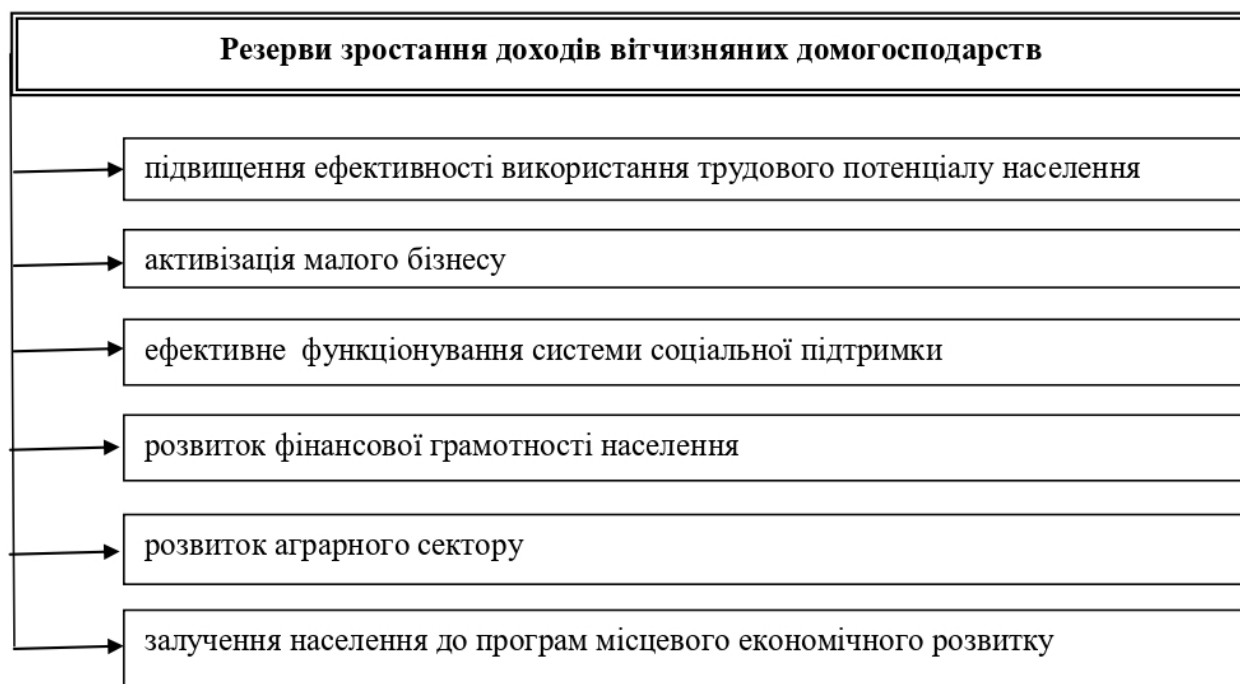
Доходи від особистих підсобних господарств навпаки зменшилися від 2,5% у довоєнний період до 1,7% у 2023 р. (див. табл. 2.8), що свідчить про ускладнення ведення дрібного виробництва та обмеження можливостей населення у сільській місцевості.

Загалом структура доходів домогосподарств у 2023 р. стала більш диверсифікованою та відчутно залежною від зовнішньої допомоги, кредитних ресурсів і доходів від власності. Одночасно з цим зменшення частки державних соціальних виплат і зростання витрат власних резервів відображають підвищення навантаження на домогосподарства та їхню потребу адаптуватися до нових економічних умов.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ДОХОДНОЇ БАЗИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Підвищення доходів домогосподарств є ключовою передумовою стабільного соціально-економічного розвитку держави, зміцнення фінансової стійкості населення та забезпечення належної якості життя. В умовах масштабних потрясінь, спричинених війною, питання пошуку реальних, доступних і дієвих резервів зростання доходів набуває особливої актуальності. Домогосподарства сьогодні функціонують у середовищі високих ризиків, де традиційні джерела доходів часто зазнають тиску, а нові можливості відкриваються не завжди рівномірно. Тому аналіз потенціалу їхнього збільшення потребує комплексного підходу, де буде враховано не лише економічні ресурси, а й людський капітал, соціальні механізми підтримки, інституційні умови та перспективи відновлення країни з урахуванням воєнного контексту (рис. 3.1).

**Рис. 3.1. Резерви зростання доходів домогосподарств України у
післявоєнний період**

Примітка. Запропоновано та узагальнено автором

Одним із визначальних напрямів підвищення доходів домогосподарств є максимально ефективне використання наявного трудового потенціалу. Воєнні події суттєво трансформували ринок праці: змінили географію зайнятості, спричинили часткову втрату робочих місць і знизили рівень економічної активності окремих груп населення. Для нарощення трудових доходів необхідно діяти у межах трьох взаємопов'язаних підходів, актуалізованих умовами війни:

- розвиток і оновлення людського капіталу;
- раціональне використання трудових ресурсів з урахуванням міграційних процесів;
- забезпечення належної соціально-мотиваційної підтримки, насамперед для ветеранів.

Підвищення якості людського капіталу набуває тепер першочергового значення. Це завдання ускладнюється не лише традиційною невідповідністю професійних навиків та умінь вимогам сучасності та швидкою втратою актуальності знань, а й масштабною зовнішньою міграцією кваліфікованих працівників та потребою інтегрувати ветеранів, чиї компетентності часто не мають прямих цивільних аналогів. За цих умов особливої ваги набуває модернізація освітнього та професійного середовища, яке повинно швидко реагувати на потреби оборонно-промислового сектору та процесів відбудови. Перевага має надаватися коротким інтенсивним програмам, що дають змогу оперативно отримати нову кваліфікацію або адаптувати військовий досвід – наприклад, роботу з дронами, військову логістику чи тактичну медицину – до цивільних професій, пов'язаних із геоінформаційними технологіями, транспортними системами або сферою безпеки.

Не менш важливою складовою є масштабне формування цифрових компетентностей, адже володіння цифровими інструментами стає необхідною умовою економічної активності, особливо в ситуації, коли доступ до фізичної інфраструктури може бути обмеженим. Важливо створити рівні умови для доступу до таких програм у всіх регіонах країни, включаючи території, що

постраждали від бойових дій і потребують довшого відновлення економічних процесів.

Окремим резервом зростання доходів є підтримка моделей зайнятості, що дозволяють гнучко поєднувати роботу та інші види діяльності. Сприяння розвитку часткової зайнятості, дистанційних форматів роботи та гнучких графіків дасть можливість домогосподарствам комбінувати кілька джерел трудових доходів, підвищувати свій заробіток і залишатися економічно активними навіть у складних умовах воєнного часу. Такий підхід сприятиме більш повному розкриттю трудового потенціалу населення та створить умови для зростання матеріального добробуту [45].

Другий важливий напрям пов'язаний з удосконаленням і більш гнучким використанням трудового потенціалу населення. Значними стримуючими чинниками тут залишаються внутрішня та зовнішня міграція, а також численні бар'єри, з якими стикаються ветерани та інші громадяни, постраждалі внаслідок війни, під час пошуку роботи. Ефективним кроком є розширення програм підтримки працевлаштування ВПО у відносно безпечних регіонах, а також стимулювання переміщення підприємств у ці території з метою створення нових робочих місць та поживлення економічної активності поза зоною бойових дій.

Потреба у мотиваційній та соціальній підтримці значною мірою зумовлена психологічними наслідками війни, підвищеним рівнем стресу та ризиками для життя на робочому місці. Тому одним із першочергових завдань є гарантування фізичної безпеки працівників, що включає облаштування укриттів, дотримання протоколів безпеки та проведення розмінування у небезпечних зонах. Не менш важливо забезпечити доступ до програм психосоціальної допомоги та реабілітації для ветеранів, їхніх родин і працівників, які пережили бойові дії або перебували в окупації.

Підвищенню доходів домогосподарств значно сприятиме поживлення діяльності малого бізнесу. Зокрема, створення передумов для розвитку підприємництва, залучаючи грантові інструменти, мікрокредитування,

запровадження податкових стимулів та механізмів державного гарантування кредитів формує сприятливий клімат для зростання малого підприємництва. У післявоєнний період саме цей сектор може стати базою економічного відновлення, адже малий бізнес здатен оперативно реагувати на зміни споживчого попиту, швидко адаптуватися до нових реалій і демонструє високу мобільність на місцевому рівні. При цьому державна політика має зосереджуватися не лише на стимулюванні створення нових підприємств, а й на підтримці тих, які вже функціонують, особливо якщо вони були змушені змінити місце розташування через бойові дії. Надаючи таким підприємствам доступ до ринків, консультативних сервісів, наставницьких програм і цифрових інструментів, держава та громади можуть зміцнити їхню стійкість і забезпечити стабільніші доходи для населення.

Спрощення процедур відкриття й ведення власної справи, а також створення локальних центрів підтримки підприємництва відкривають можливості для залучення до економічної активності значної частини населення, яке наразі залишається поза ринком праці. Підприємництво є особливо перспективним для жінок, ВПО, ветеранів і людей з інвалідністю, оскільки дає змогу організувати роботу у зручному форматі та поєднувати різні види зайнятості. В умовах активного впровадження цифрових технологій доцільно підтримувати розширення онлайн-торгівлі, дистанційних сервісів і креативних напрямів діяльності, що потребують порівняно невеликих початкових інвестицій, проте здатні забезпечувати стабільний і прогнозований дохід.

Гнучкі формати зайнятості – дистанційна робота, фріланс, гібридні моделі – стають не лише сучасною тенденцією, а й необхідним елементом безпеки та адаптації до нових реалій. Вони відкривають можливість для залучення до праці тих, хто не може працювати за звичайним графіком через небезпеку, стан здоров'я чи потребу доглядати за сім'єю. Важливим компонентом є також підтримка ветеранського підприємництва, що має базуватися на доступних грантах, спрощених процедурах отримання

фінансування та розширенні можливостей для старту власної справи. Серед необхідних заходів – формування програм, що забезпечать можливості для повернення тимчасово переміщених громадян, у тому числі допомогу у забезпеченні житлом та гарантії першого робочого місця після повернення.

Резерви підвищення доходів домогосподарств значною мірою формуються через ефективну роботу системи соціальної підтримки. В умовах війни її роль виходить за межі простого компенсування втрачених доходів і повинна включати інструменти повернення людей до економічної активності. Для цього важливо забезпечити більш точне й обґрунтоване нарахування соціальних виплат, щоб допомога надходила саме тим групам, які дійсно не здатні самостійно забезпечити власні потреби. Водночас підтримка працездатних домогосподарств має містити мотиваційні елементи – заохочення до працевлаштування, підвищення кваліфікації або започаткування власної справи. Така логіка поєднання соціальних гарантій із стимулюванням економічної активності сформує основу не лише для короткострокового покращення добробуту, а й для зростання доходів у довгостроковій перспективі. Важливим кроком у цьому напрямі є цифровізація соціальних послуг, що дає змогу скоротити зайві бюрократичні процедури та зменшити ризики нераціонального використання ресурсів.

Справедлива та конкурентна оплата праці має ґрунтуватися на рівні продуктивності та відповідати умовам воєнного часу, проте цього недостатньо без системи гнучких соціальних гарантій, що враховують специфічні ризики та навантаження, притаманні періоду війни. Ефективна реалізація зазначених заходів можлива лише за умови скоординованої роботи державної політики у сферах освіти, зайнятості, соціального захисту та безпеки. Тільки цілісний та адаптований до воєнних умов підхід може забезпечити поступове відновлення національної економіки, створення нових можливостей для працевлаштування та зростання доходів домогосподарств у довгостроковій перспективі.

Ще одним суттєвим резервом є підвищення рівня фінансової грамотності населення, адже саме від здатності домогосподарств ефективно управляти

власними ресурсами залежить їхня економічна стійкість. Воєнні та економічні потрясіння чітко засвідчили, що значна частина населення має обмежені знання щодо планування бюджету, формування заощаджень, використання фінансових інструментів та оцінки ризиків. Розширення можливостей фінансової освіти – через спеціалізовані програми для дорослих, просвітницькі ініціативи громадських організацій та популяризацію знань у сфері особистих фінансів – сприятиме розвитку навичок раціонального управління грошима. Це дозволить домогосподарствам формувати заощадження, краще протистояти кризовим ситуаціям і використовувати накопичені ресурси для інвестицій у власний розвиток, зокрема у підприємницьку діяльність або професійне навчання[46, с. 50].

В умовах цифровізації фінансових послуг та зростання кількості шахрайських схем підвищення фінансової грамотності стає не просто корисною навичкою, а необхідною умовою для збереження та примноження доходів. Опанування сучасних цифрових фінансових інструментів, розуміння умов кредитування, інвестування та користування електронними сервісами створює основу для більшої економічної самостійності громадян. У результаті домогосподарства отримують можливість не лише оптимізувати свої витрати, а й активно використовувати нові фінансові можливості, що сприятиме зростанню їхнього добробуту [47, с. 70].

Вагомий потенціал підвищення доходів домогосподарств пов'язаний із відновленням та модернізацією житлового сектора. Масштабні руйнування житла внаслідок війни позбавили багато сімей стабільних надходжень від оренди й суттєво звузили можливості здійснювати операції з нерухомістю. Тому прискорення впровадження державних програм компенсацій за пошкоджене чи знищене майно, а також спрощення процедур підтвердження та реєстрації прав власності є одним із ключових кроків для відновлення житлових активів. У поєднанні з розширенням доступного кредитування це створить умови для відбудови або модернізації житла, що надалі може стати джерелом додаткових доходів для домогосподарств. Сприяння інвестиціям у

енергоефективні технології, оновлення житлової інфраструктури чи приватне будівництво не лише підвищить рівень добробуту окремих сімей, а й оживить економічну активність у суміжних галузях, таких як енергозбереження та будівництво, виробництво матеріалів.

Додаткові резерви можуть бути реалізовані завдяки розширенню участі населення в програмах місцевого економічного розвитку. Особливо це актуально для територій, що найбільше постраждали від руйнувань і потребують створення нових можливостей зайнятості. Формування центрів праці, розвиток виробничих площ, створення аграрних кооперативів і локальних кластерів дають змогу домогосподарствам стабільний дохід без необхідності мігрувати в пошуках роботи. Важливою умовою успішності таких програм є активне залучення мешканців до їх планування та реалізації, що дозволяє сформувавши локальні проекти, які точно відповідають потребам конкретних громад.

Перспективним інструментом залучення домогосподарств до економічної активності є механізм соціального замовлення, який передбачає передачу частини соціальних функцій громадським організаціям. Це не лише розвантажує місцеві органи влади, а й створює нові робочі місця та можливості отримання доходу для населення. Залучення громадських структур до виконання соціальних послуг відкриває шлях до формування нових професійних ніш і зміцнення економічної стійкості населення на рівні громад.

Резерви зростання доходів домогосподарств тісно пов'язані з розвитком аграрного сектору, особливо у регіонах, де підсобне господарство традиційно залишається важливою складовою економічної активності населення. Підтримка виробництва екологічних продуктів, стимулювання фермерства, розвиток аграрних стартапів та просування локальних брендів здатні суттєво розширити можливості домогосподарств щодо формування власних доходів. Не менш важливо забезпечити доступ дрібних виробників до сучасних технологій, інформаційних систем, аграрних цифрових платформ і ринків збуту, що дозволить оптимізувати виробничі процеси та підвищити їхню

конкурентоспроможність. Формування сучасної системи дорадництва, яка надає практичні консультації, технологічні поради та супровід у питаннях агробізнесу, є ключовим інструментом підвищення результативності цього сектору.

Вагома частина потенціалу зростання доходів прихована у цифровій економіці. Зростання популярності дистанційних послуг, інтернет-торгівлі, фрілансу, IT-проектів і творчих індустрій створює нові можливості для заробітку незалежно від місця проживання. Розвиток цифрової інфраструктури – відкриття хабів, розширення доступу до інтернету в громадах, вдосконалення електронних сервісів – може стати каталізатором для залучення все більшої кількості молоді й активного населення до цих сфер. Важливо також забезпечити цифрову освіту, яка допоможе засвоїти сучасні інструменти і створити передумови для формування високодохідних проектів. Цифрові навички є особливо перспективним ресурсом для ветеранів та ВПО, оскільки дозволяють працювати дистанційно і незалежно від фізичної локалізації.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що потенціал зростання доходів домогосподарств України формується як завдяки державним інструментам, так і завдяки активності самих громадян. Ефективність при використанні трудових ресурсів, сприятливі умови для підприємництва, підвищення фінансової грамотності, удосконалення системи соціальної підтримки, розвиток цифрової інфраструктури та відновлення житлового фонду створюють основу для стійкого зростання добробуту. В умовах війни та в процесі післявоєнного відновлення надзвичайно важливо поєднувати соціальні гарантії з економічними стимулами, відкриваючи можливості для підвищення доходів кожного домогосподарства. Такий комплексний підхід не лише забезпечить соціальну стабільність, а й сприятиме формуванню економічно активного, стійкого й конкурентоспроможного суспільства.

ВИСНОВКИ

У період повномасштабної війни доходи українських домогосподарств зазнали суттєвих структурних змін, що відображає глибоку трансформацію економічного середовища та умов життя населення. Попри масштабні шоки, загальний обсяг доходів продовжував зростати, однак темпи приросту істотно сповільнилися, а джерела надходжень стали більш нестабільними й залежними від зовнішніх факторів. Реальні доходи зросли лише в міських домогосподарствах, тоді як у сільській місцевості вони помітно знизилися, що поглибило територіальну нерівність і підвищило вразливість аграрних регіонів.

Найбільш відчутні зміни стосувалися структури доходів. Підвищилась частка заробітної плати, що стала основним стабілізатором бюджету домогосподарств. Водночас прибутки від підприємництва та доходи від власності скоротилися через руйнування виробничих потужностей, логістичні обмеження та втрату активів. Суттєво зросла роль соціальних трансфертів і зовнішньої гуманітарної допомоги, особливо для ВПО: їхня структура доходів стала найбільш соціально залежною, із значною питомою вагою державної та міжнародної підтримки.

Пенсії та традиційні державні виплати, навпаки, дещо зменшили свою частку, що компенсувалося появою нових джерел – благодійної та гуманітарної допомоги. Життєво важливим елементом соціальної політики стали програми «Відновлення», допомога ВПО та розширений пакет гарантій для ветеранів. Разом із тим зросла частка використання заощаджень і позик, що сигналізує про виснаження резервів населення та зростання фінансових ризиків.

У воєнний період система доходів домогосподарств стала більш залежною від державної та міжнародної підтримки, а диференціація між групами населення посилилася. Ці тенденції підкреслюють необхідність посилення адресності соціальних програм, підтримки відновлення економічної активності, розвитку ринку праці й стимулювання самозайнятості, що є

критично важливим для підвищення фінансової стійкості домогосподарств у післявоєнний період.

Зростання доходів домогосподарств України у воєнний та післявоєнний періоди є надзвичайно важливим для забезпечення соціальної стабільності, повоєнного відновлення та економічного зростання держави. Аналіз основних резервів підвищення добробуту населення засвідчує, що потенціал формування додаткових джерел доходів закладений у поєднанні активної державної політики, модернізації ринку праці та ефективних дій самих домогосподарств.

Одним із ключових напрямів є повніше використання трудового потенціалу. Воєнні події змінили структуру зайнятості, спричинили втрату робочих місць і посилили міграційні процеси, що вимагає нових підходів до формування людського капіталу. Першочерговим є реформування системи професійної освіти з акцентом на швидкі програми перекваліфікації, інтеграцію військового досвіду у цивільні професії та масове формування цифрових компетентностей. Розвиток гнучких форм зайнятості – часткової, дистанційної, проєктної – дозволить задіяти додаткові трудові ресурси та забезпечити можливість поєднання кількох джерел доходів.

Другим важливим напрямом є удосконалення механізмів залучення населення до економічної активності з урахуванням міграційних змін. Передусім це підтримка працевлаштування ВПО, стимулювання релокації підприємств у безпечні регіони та створення умов для інтеграції ветеранів у ринок праці. Забезпечення фізичної безпеки робочих місць, доступ до програм психосоціальної підтримки та реабілітації є обов'язковими умовами підтримання продуктивності праці та збереження людського капіталу.

Пожвавлення малого бізнесу залишається одним із найефективніших резервів зростання доходів домогосподарств. Розширення грантових програм, спрощення доступу до кредитування, зменшення адміністративного навантаження, створення локальних центрів підприємницької підтримки та розвиток наставницьких програм формують сприятливе середовище для ініціативної економічної діяльності. Підприємництво особливо перспективне

для ВПО, ветеранів, жінок та людей з інвалідністю, оскільки дозволяє працювати в гнучкому режимі та поєднувати різні форми зайнятості.

Система соціальної підтримки також може стати потужним інструментом зростання доходів, якщо буде спрямована не лише на компенсацію втрат, а й на мотивацію до професійного розвитку та економічної активності. Підвищення адресності соціальних виплат, цифровізація соціальних сервісів та включення в програми підтримки елементів стимулювання до працевлаштування або започаткування бізнесу дають можливість ефективніше використовувати державні ресурси.

Важливим резервом є розвиток фінансової грамотності населення, адже здатність домогосподарств планувати бюджет, створювати заощадження, управляти ризиками та використовувати сучасні фінансові інструменти безпосередньо впливає на їхню економічну стійкість. Розширення програм фінансової освіти, просвітницькі ініціативи та впровадження цифрових навчальних платформ сприятимуть формуванню відповідальної фінансової поведінки та підвищенню добробуту.

Значні можливості для зростання доходів пов'язані з відновленням житлового фонду. Реалізація програм компенсації за зруйноване житло, спрощення процедур оформлення прав власності та розвиток доступного кредитування дозволять домогосподарствам відновити активи, що можуть у майбутньому генерувати додаткові доходи. Паралельно модернізація житла, впровадження енергоефективних технологій та розвиток будівельного сектору створюють нові можливості зайнятості та стимулюють регіональну економіку.

Додаткові резерви формуються на рівні місцевого розвитку. Створення центрів зайнятості, локальних кластерів, аграрних кооперативів та впровадження механізмів соціального замовлення сприяють розширенню можливостей працевлаштування та підвищенню рівня самозайнятості. Участь громадян у таких ініціативах забезпечує стійке формування локальних економічних екосистем.

Не менш важливим фактором є розвиток аграрного сектора, особливо там, де підсобне господарство традиційно залишається джерелом доходів. Підтримка фермерства, агростартапів, локальних брендів, а також створення системи дорадництва та доступу до технологій сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності виробників.

Цифрова економіка відкриває нові можливості для домогосподарств у сфері дистанційної роботи, онлайн-торгівлі та креативних індустрій. Підтримка цифрової інфраструктури, доступу до інтернету та цифрової освіти є необхідними умовами формування високодохідних видів діяльності, особливо для молоді, ветеранів та ВПО.

Узагальнюючи, потенціал зростання доходів домогосподарств полягає у поєднанні:

- модернізованого ринку праці;
- розвитку підприємництва;
- цифровізації;
- підвищення фінансової грамотності;
- удосконалення системи соціальної підтримки.

Реалізація цих напрямів створить основу для стійкого зростання добробуту населення та формування конкурентоспроможної економіки в післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Піжук О.І. Структурні зміни сукупних доходів домогосподарств України в умовах цифровізації. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 153–158.
2. Сидорчук А. А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 474 с.
3. Коваль С.Л. Доходи населення України та шляхи їх зростання / Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали II міжн. науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2018. С. 90–93.
4. Панчишин С. Макроекономіка : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Либідь, 2002. 616 с.
5. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2011. 431 с.
6. Смовженко Т.С. Фінансова грамотність: навчальний посібник. Київ, 2013. 314 с.
7. Андрейцева І. Доходи і якість життя населення України: сучасний стан. *Економіка та суспільство*, 2021. № 29. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27>
8. Полуяктова О., Матюк Т. Людський капітал як чинник інституціональної трансформації економіки. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 39. С. 15–18.
9. Швайко М. Л. Сучасні тенденції фінансів домогосподарств України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Економічна*. 2020. Вип. 98. С. 46–54.
10. Фінанси: підручник. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. Київ : Знання, 2012. 687 с.
11. Каламбет С. Фінанси домогосподарств як категорія. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 13. Частина 3. 2015. С. 32–37.

12. Омельчук В. О. Доходи населення в концепції сталого розвитку: національний та регіональний виміри. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 4–10.
13. Статистичний щорічник України за 2023 рік / За редакцією І. Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2024. 268 с.
14. Формування системи управління доходами та витратами домогосподарств: монографія / Ліпич Л. Г., Івашко О. А., Мостенець С. В. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 204 с.
15. Булавинець В. М. , Заклекта О. І. Нерівність доходів населення в Україні: чинники та сучасний стан. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5870>
16. Кочорба В. Аналітичні аспекти тенденцій та структури доходів населення в кризових умовах. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-170>
17. Коцюрубенко Г. М. Домінанти формування доходів домогосподарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6465>
18. Семенченко А. В. Регулювання доходів населення в контексті соціальної стратифікації суспільства: дис. канд. економ. наук (доктора філософії): спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». Харків, 2017. 312 с.
19. Горин В. П., Сидор І. П. Чинники формування доходів населення в економіці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2017. Вип. 24(2). С. 58–63.
20. Талавиця М.П., Дворник І.В., Македон Г.М. Формування макроекономічної рівноваги на ринку товарів та платних послуг. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2014. 255 с.
21. Тренди на ринку праці України в умовах війни: Національний інститут стратегічних досліджень. 25.10.2025. URL:

- <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trendy-na-rynku-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-viyny>
22. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022–2023: стан, тенденції та перспективи: Державна служба зайнятості України. 2023. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebrd_ukraine-lm-1.pdf
23. Коваль С. Л., Грицишина Л. І. Особливості формування фінансових ресурсів домогосподарств у сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2020. № 4 (65). С. 131–143. DOI: 10.35774/sf2020.04.131. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1373>
24. Статистичний щорічник України за 2023 рік / Держ. служба статистики України / за ред. Вернера І.Є. Київ, 2024. 268 с.
25. Соціально-економічний стан домогосподарств України (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), грудень 2023 р. – лютий 2024 р.). Київ, 24 липня 2024 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24>
26. Кириленко О., Коваль С., Сидор І., Сидорчук А. Достатність доходів домогосподарств: оцінка та економічна інтерпретація їх фінансової стійкості. *Журнал управління та регулювання*. 2024. № 13 (2). С. 86–95. URL: <https://doi.org/10.22495/jgrv13i2art8>
27. Економічна стійкість під час війни: доходи, зайнятість та соціальна допомога в Україні (квітень 2024 року) / Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration). URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2025-01/economic-resilience-in-wartime_ukr-1.pdf
28. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010–2024 рр. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/arh_szp_ed_u.html
29. Коваль С.Л. Особливості доходів домогосподарств України в умовах війни Фінансові інструменти сталого розвитку економіки : матер. 7-ої міжнар.

- наук.-практ. конференції (Чернівці, 10 квітня 2025 р.). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 706 с. С. 609–612. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/55551>
30. Яценко Л. Трудові доходи українців в умовах війни: Національний інститут стратегічних досліджень. 2.05.2025. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trudovi-dokhody-ukrayintsiv-v-umovakh-viyny>
31. Ткачук Я. Зарплати і ціни в Україні та Європі. *Главком*. 2025. 05 лют. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/zarplati>
32. Оцінки громадянами соціально-економічної ситуації та соціально-економічної політики влади, соціальне самопочуття громадян (вересень 2024 р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinky-gromadianamy-sotsialnoekonomichnoisytuatsii-ta-sotsialnoekonomichnoi-polityky-vlady-sotsialne-samopochuttia-gromadian-veresen-2024r>
33. Коваль С.Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7/2. С. 28–34.
34. Крисоватий А., Булавинець О. Теоретичний дискурс соціальних трансфертів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 5. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5870>
35. Булавинець О. Трансформація соціальних трансфертів в умовах сучасних викликів. *Світ фінансів*. 2025. № 1 (82). С. 94–103.
36. Сидор І. П., Коваль С. Л. Потенційні можливості зростання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні та їх вплив на рівень життя населення. *Регіональна економіка*. 2019. № 3 (25). С. 92–96.
37. Бондар М. Соціальне забезпечення та соціальний захист в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-10>
38. Дмитренко Е., Дмитренко Ю. Особливості фінансового, правового та організаційного забезпечення соціального захисту громадян в умовах

- євроінтеграції України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 3(44). С. 234–242. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.3.44.2022.3655>
39. Бюджет для громадян: офіційний державний веб-портал. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2025&budgetType=LOCAL>
40. Після 1 вересня Уряд продовжить виплати на проживання для ВПО, які потребують підтримки: Кабінет міністрів України. 24.08.2024 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/pislia-1-veresnia-uriad-prodovzhyt-vyplaty-na-prozhyvannia-dlia-vpo-iaki-potrebuiut-pidtrymky>
41. Якими пільгами користуються учасники бойових дій згідно законодавства: Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-uchasniki-boyovih-diy-zgidno-zakonodavstva>
42. Міжнародна допомога. URL: <https://aid.edopomoga.gov.ua/#about>
43. Мадалиць В. В. Соціальна функція держави та права людини: механізми захисту в умовах воєнного стану. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 41–47.
44. Сидор І. П., Федак Ю. С. Фінансове забезпечення реалізації державної соціальної політики в контексті сучасних викликів у сфері публічних фінансів *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 10. С. 122–129. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/54499>
45. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.] ; за загальн. ред. Я. А. Жаліла Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/ad_realsektor-2023.pdf
46. Коваль С. Л., Мельничук Ю. Д. Фінансова грамотність домогосподарств України: сучасний стан та перспективи підвищення *Світ фінансів*. 2024. № 3. С. 40–52. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1717>

47. Сидор І. П., Сидор Т. І. Фінансова безпека країни через призму фінансової грамотності громадян. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4. С. 60-74. DOI: 10.35774/sf2024.04.060
48. Коваль С., Петричко М. Особливості структури доходів домогосподарств України в період воєнного стану бюджетів / *Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових викликів: збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 27 травня 2025 р.)*. Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ. 2025 р. С. 114–118.
49. Коваль С., Петричко М. Перспективи зростання доходів домогосподарств України / *Фінансове забезпечення сталого розвитку: збірник наукових праць*. Вип. 5. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С. 43–45.